

İbn Bâcce, Şerhu's-Simâ' Aristoteles'in Fizik Şerhi, Çev. Cahid Şenel,
Abdessamed Taibi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021, 262 p./s.
ISBN: 978-625-7660-98-3

Mahmut ŞAN*

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve
Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

E-mail: mahmut.san@istanbul.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-6260-0664>

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Mahmut ŞAN,
Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve
Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

Submission/Başvuru:
18 Nisan/April 2023

Acceptance/Kabul:
25 Mayıs/May 2023

Citation/Atıf:
ŞAN, Mahmut. "İbn Bâcce, Şerhu's-Simâ'
Aristoteles'in Fizik Şerhi, Çev. Cahid Şenel,
Abdessamed Taibi, İstanbul: Dergâh
Yayınları, 2021, 262 p./s. ISBN: 978-625-
7660-98-3." *Istanbul Journal of Arabic
Studies (ISTANBULJAS)* 6, no. 1 (2023): 87-
93.

Endülüs'ün Kuzeyinde miladi 1077 yılında dünyaya gelen ve 1139 yılında Fas'ta vefat eden İbn Bâcce Batı İslâm dünyasında yetişen ilk filozof olarak bilinir. Batı literatüründe Avenpace/Avempace olarak anılan filozof İbnü's-Sâîğ olarak da bilinmektedir. Felsefesinin merkezinde Aristoteles olan ve özellikle İbn Rüşd'e (ö.1198) öncülük eden İbn Bâcce'nin (ö. 1138) felsefesi İslâm dünyasında gelişen felsefe geleneğinin bir uzantısı olarak görülebilir ve Türkiye'de yaygın bir biçimde müstakil olarak çalışılan filozoflar arasında yer almaz. İbn Bâcce aynı zamanda İslam ahlak ve siyaset düşüncesinin temel problemlerinden kabul edilen mutluluk-siyaset ilişkisine dair önemli görüşler serdetmiştir. Bir klasik dönem İslâm filozofunun ilgilendiği hemen hemen bütün ilimlerle ilgilenen Endülüslü düşünür, metafizikten müziğe kadar çok çeşitli alanlarda eserler telif etmiştir. Bu eserlerden bir tanesi olan "Şerhu's-Sima' – Aristoteles'in Fizik Şerhi", İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Cahid Şenel ve İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü Doktora öğrencisi Abdessamed Taibi tarafından Türkçemize aktarılmıştır. 2021 Aralık ayında Dergâh Yayınlarından okuyucuya ulaşan eser, önsöz, İbn Bâcce'nin Fizik Şerhi Üzerine bir

değerlendirme kısmı, toplam sekiz makale, ekler ve dizin bölümünden oluşmaktadır.

Aşağıda detaylarına yer vereceğimiz alanda ve terminolojideki birtakım zorluklar sebebiyle çağdaş araştırmalarda, özelden İslam filozoflarının ve daha genel olarak Antik dönem düşünürlerinin fizik çalışmalarına yönelik ilginin yüksek olmadığı söylenebilir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi filozof metinlerinin ciddiyle Türkçeye aktarılmasıdır.

Klasik İslâm felsefesinde fiziğe/doğa felsefesine hasredilen metinlerin Türkçe tercümeleri; doğa felsefesine ilişkin terminolojinin henüz yeterli olgunluğa ulaşmamış olmasından ve fizik problemlerinin 'tanışma' düzeyinden, 'tartışılma' düzeyine geçilememiş olmasından dolayı, arzu edilen seviyede değildir. Doğa meselelerinde İslâm filozofları üzerinde tesir göstermiş Platon ve Aristoteles gibi filozofların kavramlarına, Türkçe karşılık bulma hususunda bir uzlaşma olmaması, tercümelelerdeki zayıflığın gerekçelerinden biridir. Neticede, fiziğe ilişkin klasik felsefe metinleri nispeten az tercüme edilmiş, hazırlanan eserler de akademik çalışmaya uygunluk bakımından büyük ölçüde zayıf kalmıştır.

Klasik doğa felsefesinin kurucu metinleri; Platon'un *Timaios*'u (Akderin, 2015; Orhan, 2022), Aristoteles'in *Fizik* (Babür, 1997), *Gökyüzü Üzerine* (Babür, 2013), *Oluş ve Bozuluş* (Sev, 2019) eserleri, İbn Sînâ'nın *Kitâbu's-Şifâ*'sının fizik ilmine ait *Semâ 'üt-tabî'i/Fizik* (Macit-Özpilavcı, 2014; yalnızca zamanla ilgili fasıllar da tercüme edilmiştir: Dağ, 2019), *el-Kevn ve'l-fesâd/Oluş ve Bozuluş* (İskenderoğlu, 2013) ve *Semâ ve'l-âlem/Semâ ve Âlem* (Kuşlu-Macit, 2010) ciltleri tercüme edilmiştir. Bu meyanda daha önce Fârâbî, İbn Bâcce ya da İbn Rüşd gibi filozofların, doğrudan doğa felsefesine ilişkin risâle ya da şerhleri tercüme edilmemiştir. Dolayısıyla İbn Bâcce tarafından kaleme alınan, Şenel ve Taibi tarafından Türkçeye aktarılan *Aristoteles'in Fizik Şerhi* eseri, klasik anlamda *fizik* kavramının başlıkta kullanıldığı üçüncü eserdir ve Türkçeye ilk kez tercüme edilmiştir. Bununla birlikte İbn Bâcce'nin eseri, İbn Sînâ'nın *Kitâbu's-Şifâ* eserinden farklı olarak şerh olması bakımından literatüre kazandırılan ilk fizik şerhidir. Özellikle fizik hakkında derli toplu açıklamalar içeren ve onun en önemli eserlerinden biri olan *Şerhu's-Simâ'*'nin çevirisinin 2021 yılı sonuna kadar Türkçede mevcut olmaması akademi adına eksiklik olarak kabul edilebilir. Bunun sebebi yukarıda zikrettiğimiz gibi hem yazarın üslûbundaki kapalılık ve terminolojideki sorunlarla ilgilidir hem de konunun karmaşıklığından kaynaklanmaktadır. Bu durum filozofun veya konunun önemsizliğine bir işaret olarak yorumlanmamalıdır. Zira felsefe tarihinde tartışmasız en önemli sistem filozoflarından biri olan Aristoteles'in *Fizik*'i de dilimizde mevcut haliyle okurun yan okumalarla yoğun çaba sarf etmeksizin kolaylıkla anlayabileceği durumda değildir.

Doğa felsefesi problemlerinin, yalnızca gramer zemininden, literal düzeyde hareket edildiğinde idrak edilememesi, söz konusu problemlerin aktarılmasını zorlaştırmıştır. Bu da felsefi metnin nakledilmesinde kimi zaaf lar doğurmuştur. Belirlenmiş, üzerine ittifak edilmiş bir terminolojinin yokluğu ise kimi hususlarda göze çarpmaktadır. Sözelimi İslam Felsefesi kapsamında birçok konuda, hakkında en çok çalışma yapılan düşünür olan İbn Sînâ'nın *Fizik*'nin çevirisi, okuyucuya yol göstermekle birlikte yer yer okuyucunun zihnini karıştıran bazı ifadeler de barındırmaktadır. Bu durum çeviri faaliyetinin zorluğundan kaynaklanmaktadır. Örneğin; *vaz* kelimesinin *durum* olarak tercüme edilmesi, "hareketin bulunduğu kategoriler içerisinde konum kategorisinin de bulunduğu"na ilişkin uzlaşmış yargıyı zayıflatmış gözükür. Bununla birlikte tartışılan meselelerin yoğun ve zor olması, tercümede yapılacak bazı hataların problemin naklini önemli sorunlara dönüştürdüğü görülmektedir. İbn Sînâ *Fizik*'inden hareketle bunlara birkaç örnek verebiliriz. "Onun [ân'ın] bu durumdaki varlığı, ân'ın var olmadığı **zamanın ucudur.**" şeklinde tercüme edilmesi gereken cümle, "onun bu bağlamdaki varlığı, içinde olduğu zamanın ucunun yok olmasıdır" şeklinde tercüme edilmiştir.¹ Aynı şekilde "**Hareketli olmayan şey** harekete geçtiğinde" şeklinde tercüme edilmesi gereken ifade "şey hareket ettiği zaman hareketliden.." şeklinde tercüme edilmiştir.² Sorunu ifade etmek açısından son olarak şu örnek verilebilir; İbn Sînâ'nın harf-i cerli olarak ifade ettiği, "Bu yüzden nefis, **insanlar ile** onluğu sayar" olarak tercüme edilmesi gereken cümlenin, "Bu yüzden insanların nefsi, onluğu sayar" olarak tercüme edilmesidir.³ İnsanların birim hâline getirilmesi gerektiğini ifade eden önerme, Türkçede nefsin birimi sayması şeklinde kurulmuştur. Örneklerde görüleceği üzere, İslâm filozofları içerisinde fizik başlığıyla tercüme edilmiş ilk metnin taşıdığı kimi sorunların, metni akademik anlamda kullanılabilir olmaktan çıkardığını söyleyebiliriz.

Bu ortamda İbn Bâcce'nin kaleme aldığı *Aristoteles'in Fizik Şerhi*'ni Türkçeye nakletmek, üç kademede işlev görmektedir: **a)** Doğa felsefesi literatürünü zenginleştirmek **b)** Aristoteles'in *Fizik* eserinde Grekçe kavramların Arapça ve Türkçe felsefi karşılıklarını bulabilmek **c)** İslâm filozoflarının doğa felsefesine ilişkin kanaatlerini tartışma düzeyine taşıyacak bir metnin gündeme getirmek. Bu doğrultuda Aristoteles'in *Fizik*'te derlediği meseleler [ilk ilkenin bilgisinin edinmesi, dört neden, hareket, boşluk, şans ve rastlantı, mekân ve zaman, sonsuzluk, bitişiklik...], *Aristoteles'in Fizik Şerhi*'nde başarılı bir şekilde Türkçede yeniden

¹ ووجوده في هذا الموضع هو أنه طرف الزمان الذي هو فيه معدوم.

² فالشيء غير المتحرك إذا تحرك.

³ فالنفس بالإنسان تعد العشرية.

kurulmuştur. Fizik problemlerin tartışılmasında, terminolojinin oturması ve meselelerin anlaşılır şekilde nakledilmesi, fizik literatürünün genişlemesi açısından önemlidir. Doç. Dr. Cahid Şenel'in önsözde kendi ifadesiyle belirttiği şekliyle bu tercüme, öğrencileriyle yürüttüğü uzun ve yoğun bir mesainin sonucunda meydana gelmiştir. Çeviri etkinliği esnasında kavramların Türkçe karşılıklarının tespiti ve eser boyunca tutarlı bir şekilde kullanımının takibi için çevirmenlerin bir lügat hazırladıkları anlaşılmaktadır. Nitekim büyük bir özveriyle neşredilen bu tercüme hem bir filozof hem de bir filolog hassasiyetiyle yapılmıştır. Bu çeviri Klasik Fizik konusunda çalışma yapan araştırmacıların dünyasını adeta bir fener gibi aydınlatmış, daha şimdiden bu eser temel alınarak bir yüksek lisans tamamlanmıştır.

Kitapta önsözün ardından gelen "İbn Bâcce'nin Fizik Şerhi Üzerine" başlıklı bölümde Aristoteles'in *Fizik* kitabında ele aldığı meselelerin İbn Bâcce'nin şerhinde bölüm bölüm nasıl işlendiği izah edilmiştir. Konuların zorluğuna rağmen İbn Bâcce tarafından bir bütünlük içerisinde şerh edildiği vurgulanmıştır.

Burada dikkat çekici olan ifadelerden bir tanesi de İbn Bâcce'nin birinci makale şerhi ile Aristoteles'in *Fizik*'inin birinci makalesinin hem hacim hem konu sıralaması bakımından farklı olmasıdır. Genel olarak şerh kitaplarında aşına olmadığı bu durumun sebebi, İbn Bâcce'nin mutlak bir sadakatle Aristoteles metnine bağlı kalarak yalnızca onun ifadelerini daha fazla izah etmek için şerh etmediği, bilakis Aristoteles metnini kritik ederek bu metni bir değerlendirme zemini olarak kullanıp konuları özgün bir şekilde ele aldığı ve yeni bir metin inşa ettiği olarak görülebilir. Dolayısıyla İbn Bâcce'nin bağlı kaldığı eksen nokta salt Fizik metni değil, Fizik kitabında ele alınan meselelerdir.

İbn Bâcce'nin felsefesinde genel olarak maddeden bağımsız soyut olanı anlamak ve soyut olanı makul sınırlar içerisinde anlamlandırmak çabası göze çarpmaktadır. Aristoteles'in *Fizik*'inden hareketle kaleme aldığı *fi'l-Müteharrik* risalesi yine maddeden soyut olana gidişin seyrini bizlere göstermektedir. Bu risalede ilk hareket ettirici kavramı çerçevesinde, özellikle insandaki hareketin meydana gelişini incelemektedir.

Aristoteles'in 'ilkeler' konusundaki görüşleriyle İbn Bâcce'nin düşünceleri benzerdir. Çünkü İbn Bâcce de *Şerhu's-Simâ'u't-tabii'*ye Aristoteles gibi bilmek vurgusuyla başlamıştır. Ancak İbn Bâcce, bilmek için gerekli olan ilke, neden ve temel öge vurgusunu doğrudan değil, dolaylı bir biçimde ifade eder. Zira o, eserine "daha başkaca yerlerde sıralandığı üzere her sanat teoriktir..." (s.21) yargı cümlesiyle başlar. Bu cümlede dikkat çeken 'sanat' ve 'teorik' kavramlarıdır. Özellikle 'sanat' kavramının güncel kullanımında 'ilke', 'neden' ve 'temel öğeler'e dair herhangi bir çağrışımı yoktur.

Ancak içeriğine dair bir araştırma yaptığımızda İbn Bâcce'nin 'sanat'ı özellikle fiziksel oluşu açıklamak için kullandığını fark etmekteyiz. Fakat Şerhu's-Simâ'yı ilmi katkı ve tartışmaya yönelik biçiminde şerh etmesi, özellikle üslubunun kapalı olması gibi faktörler, İbn Bâcce'nin fiziğe dair Aristoteles ile aynı çizgide olmadığı hissini uyandırmaktadır. Dolayısıyla Paul Lettinck'in *Aristotele's Physcs and Its Reception In The Arabic World* isimli eserinde de belirttiği gibi İbn Bâcce'nin bu metnini anlamak için diğer yorumcularla ve özellikle Aristoteles'in *Fizik* metniyle karşılaştırarak okumak gerekir. Zira metin tek başına okunduğunda bazı pasajlarda eksik argümanlar mevcuttur.

Aristoteles, *Metafizik*'te sanat'ı deneyimle ilişkilendirir, daha sonra deneyimin tikellere, sanatın da tümellere dair olduğunu vurgular. Ancak sanatın içerdiği tümellerin, aynı tikellerin tekrar etmesinden kaynaklanan bir tümellik olduğu unutulmamalıdır. Bu çerçeveden bakıldığında bilme ve öğütlenme (*epainein*), deneyimden çok sanata aittir. Özellikle sanatkarların deneyimli insanlardan daha bilge olduğu, ilgili kısımda ifade edilir. Bilgelik kavramı içerisinde de sanata yer veren Aristoteles, öğretebilmeyi, bilmenin göstergesi olarak açıklamış ve sanatkarların öğretme imkânı taşıdığını belirterek deneyimden ziyade sanatı bilim olarak gördüğünü temellendirmiştir.

İbn Bâcce her ne kadar fizik şerhinde 'sanat' kavramına dair herhangi bir açıklamada bulunmamış olsa da en önemli eserlerinden *Tedbîri'l-Mütevahhid*'te bu kavramı, tedbir kapsamında yani düşünceye nispet ederek açıklamıştır. Şöyle ki; 'meslek' ve 'kuvvet' ayrımı yapan İbn Bâcce, 'meslek' gruplarını daha çok bedenini kullandığı yani kunduracılık, marangozluk gibi alanlarla sınırlarken, 'kuvvet' kapsamında ise daha çok düşüncenin önde olduğu örneğin tıp, donanma, retorik, ordu yönetimi gibi alanlarla ifade eder. Bu bağlamda onun da Aristoteles gibi sanatı teoriyle ilişkilendirdiği görülür.

Ayrıca Aristoteles *Fizik*'e en genel yargıyla yani metafiziğe işaret ederek başlarken İbn Bâcce konuya daha dar bir çerçevede yani doğrudan fizik vurgusuyla girişmiştir. Dolayısıyla İbn Bâcce, fiziği Aristoteles'e nispetle daha ön planda tutmuştur.

Eserin bölümlerinde ele alınan konular ise şu şekildedir: "Fiziğin İlkeleri Hakkında" başlığını taşıyan şerhin birinci makalesinde İbn Bâcce, tabiat felsefesinin epistemolojik zeminini inşa eder. Aristoteles'in birinci makalede uzun uzadıya eleştirdiği tabiat filozoflarına dair bölüm İbn Bâcce'de kısa tutulmuştur. İbn Bâcce tabiat filozoflarını "varlık türlerini detaylandırmadıklarından, varlığı sadece maddeye indirgediklerinden ve buna bağlı olarak bu filozofların var olanların, var olmayandan meydana gelmesini hiçbir şekilde mümkün görmemelerinden" dolayı

eleştirir. Bu bölümde dört neden ile teorik bir disiplinin sahip olması gereken mevzu, mebâdî, mesâil'i ele aldıktan sonra burhân-ı innî ve limmî soruşturmasının tabiat disiplini açısından nasıl yürütüleceğini açıklar.

“Hareket, Sükûn ve İlke Hakkında” başlıklı ikinci bölümde ise İbn Bâcce'nin dikkati Aristoteles'in tabiat tanımı üzerine yoğunlaşmıştır. Aristoteles'in “tabiat; hareket ve sükûnun ilkesidir” şeklindeki tanımını uzun uzun şerh eden düşünür, bu makalede “hareket”, “sükûn” ve “ilke” kavramları üzerinde durur. Zira İbn Bâcce'ye göre Aristoteles'in *Fizik*'inin amacı, hareket ve sükûnun anlaşılmasıdır. Aristoteles'in tabiat tanımından yola çıkan düşünür, bu bölümde hareket, sükûn, tabîi cisim ve cisim türleri, değişim, ilke ve sebep kavramlarını yorumlar. Hareket kavramını özellikle sorgulayan İbn Bâcce her tabiatın, her hareketin ilkesi olmadığı sonucuna ulaşır ve tabiatın ne olduğu konusunda Aristoteles'ten ayrılır. Yani “hareket” sadece mekânsal olmayıp *büyüme* ve *dönüşümü* de içermektedir. Dolayısıyla her tabîi cisimde bütün hareketler bulunmaz. Aristoteles tabiatı “hareket” olarak isimlendirirken İbn Bâcce “değişim ilkesi” olarak tanımlar. Ayrıca bu bölümde Aristoteles'in ele aldığı *rastlantı* ve *talih* meselesini de inceleyen İbn Bâcce, konuyu sebep ve sebeplilik meseleleriyle ilintili olarak yorumlamış, *zorunlu* var olan, *rastlantı* ve *talihin zıddı* olarak tespit etmiştir. Bu iki nedenin daha az sıklıkla gerçekleştiğine işaret etmiştir.

“Hareket, Sonluluk ve Sonsuzluk Hakkında” başlığını taşıyan üçüncü makalede ve “Mekân Hakkında” başlıklı dördüncü makalede filozof, cisim ile hareket ilişkisini *yön* kavramı üzerinden kurgular. Hareket ve sonsuzluk ilişkisine geçmeden önce *bilkuvve*, *bilfiil* ve *orta durumda* olanlar şeklinde ayrımı dikkat çekicidir. Bu varlık durumlarının daha iyi anlaşılması için A ve B uç noktaları arasında hareketli olan C'nin pozisyonuyla açıklayarak örneklendirir ve *bilkuvvelik* ile varlığın *bitişik* olduğu sonucuna ulaşır. Bu durumdaki varlık İbn Bâcce'ye göre değişim ve harekettir. Ancak bu hareket *bilkuvvelik* için değil, varlık için bir harekettir. Sonrasında hareket türlerini “dönüşüm” ve “intikal” olarak belirleyen İbn Bâcce, hareketin *bitişik* (muttasıl) olması sebebiyle, bu durumun anlaşılabilmesi için sonsuzluğun ne demek olduğunun anlaşılması gerektiğini vurgular. Filozofa göre hareketin zaman ve mekân içinde gerçekleşmesi sebebiyle Aristoteles de sonsuzluğu araştırmıştır. Çünkü bir kişi tabiat hakkında konuşuyorsa sonsuzluğu ihmal edemez. Bu konuyla ilgili düşüncelerin asıl ulaşmak istediği nokta şudur; eğer *bilfiil* sonsuzluğu kabul edersek bir başlangıç belirleyemeyiz, bunun sonucunda ise *sınır* kavramımız olamaz. Dolayısıyla sonsuzluk *bilkuvve* olarak kabul edilmelidir. İbn Bâcce Aristoteles'in *Fizik*'inde üç farklı tanımla bahse konu ettiği “İlk Hareket Ettirici”yi ele alır ve bu tanımların farklılaşması sebebiyle onlara dair yapılacak araştırmaların da farklı olması gerektiğini belirtir. Bu sebeple birinci hareket

ettiriciye dair araştırma yedinci makalede, ikincisi sekizinci makalede, üçüncüsü ise sekizinci makalenin sonundadır ve öncesindeki yedi makalenin gayesi bu kısımdır. İbn Bâcce'ye göre gayesi farklı olduğu için yedinci makalede yazılı olan manalar tekrar değildir.

“Değişim ve Temas Türleri ile Zıtlık Hakkında” başlıklı beşinci makalede İbn Bâcce hareketli ve sakin olanların tanımlarının yeterli bir biçimde yapılması durumunda onların varlığına dair kesin bilginin elde edileceğini söyler. Bu bölümde *hareketli* olarak bahsettiği şeyin; *el-müteharrik bi'l-araz*, *el-müteharrik bi-cüz'ihî*, *el-müteharrik bi-zâtihi* olmak üzere üç bakımdan kullanıldığını ifade eder. Zira hareketin kısımları varlığın kısımlarıyla eşittir, çünkü hareket varlığın türlerinden biridir. Yine bu makalede hareketi bir başka açıdan ele alan İbn Bâcce hareketli olanın ya bilfiil ya da bilkuvve olarak var olduğunu, eğer bilkuvve ise ‘oluş’ ve ‘bozuluş’ olma durumunu, bozuluşun ise ancak cevherde ortaya çıktığını ve değişimin konusu olan şeyin bilfiil var olamayacağını söyler. Ardından hareket eden, hareketin başlangıcı ve kendisine doğru hareket edilen olduğunda, ‘hareket’ kullanımının bu durumdaki ‘değişime’ gas kılınacağını söyler ve Aristoteles’in buradaki değişimin üç tür için de açıkça ‘teşkik yoluyla’ kullanıldığını göz ardı ettiğini hatta *Fizik*'in üçüncü kitabında oluş ve bozuluşu hareket olarak kabul ettiğini söyler. Sonrasında İbn Bâcce hareket, intikal ve tebeddül kelimelerini inceler ve Yunanların intikal kelimesinin mukabili olarak kullandıkları lafız olan Grekçe *Phora* kelimesinin, Arapların intikal kullanımından daha özel manada olduğunu söyler. Nicelikteki artışın iki ucunu ‘artma’ ve ‘zayıflama, yok olma’ şeklinde ifade ederken, ‘dönüşüm’ sözünün nitelik için genel olarak söylendiğini ifade eder. Bütün bu hareket türlerini sıraladıktan sonra yedinci makalede, aksi belirtilmediği sürece, bunların tamamının hareket olmadığını açıklanacağını belirtir.

“Bitişiklik, Sonluluk, Sonsuzluk Hakkında” başlıklı altıncı makale, daha önce üçüncü makalede açıklandığı şekliyle mutlak değişimin üç türü olduğuna yeniden işaret eder. Bu bölümün sonunda İbn Bâcce birtakım kimselerin Aristoteles'in tek seferde gerçekleşen değişimden söz etmediği ve dolayısıyla onu bilmediğini öne sürdüklerini belirttikten sonra tek seferde gerçekleşen değişimi açıklamıştır. Ardından gelen yedinci makalenin başlığı “Değiştiren Olması Bakımından Değiştirenin Eklentileri Hakkında” şeklindedir.

“Hareket Türleri Hakkında” başlıklı sekizinci ve son makalede ise daha önce geçen bazı kavramlar tekrarlanarak Zenon'un hareket teorisi üzerinde durulmuştur ve hareketin sonsuza bitişik olup olmadığı tartışılmıştır. Ekler bölümünde A ve B olmak üzere iki ek bulunmaktadır. Bunlardan ilki “A- Yedinci ve Sekizinci Kitaptaki Manalar Hakkında” başlığını taşır. Diğerinin başlığı ise “B- Sekizinci Kitaptaki Manalar Hakkında” şeklindedir.